

DÜNYA İSLÂM BİLİM TARİHİ UZMANI ve OTORİTESİ PROF. DR. FUAT SEZGİN' İN KEŞİFLERİ¹

Zafer ŞEN²

Günümüzde yaşayan *İslam Bilim Tarihi* Uzmanlarından en mühimi olan *Prof. Dr. Fuat Sezgin*³ doksan yıllık yaşamında çalışmaları süresince çok önemli bazı keşiflere imza atmıştır. Bu keşiflerin hemen hepsi tüm dünyada ses getirmiştir. Dünyanın takdirini kazanmıştır. Burada bu keşiflerin en önemlileri tanıtacağız. Sezgin'in beş önemli keşfine değineceğiz. Bunlar *Halife Me'mun'un Dünya Haritası*, *Hadislerin Yazılı kaynaklara dayanması*, *Matematiksel Coğrafya'nın Müslümanlara Aidiyeti*, *Amerika'nın Müslümanlar tarafından keşfi*, *El-Cezeri'nin kitabıdır*.

Sezgin'in bu keşifleri dışında önemli araştırmaları ,tespitleri ve ispatları mevcuttur. Batı Uygarlığı İslam Uygarlığının devamıdır, Batı İslam Medeniyetinin bir çocuğudur, İlimler Tarihi yeniden yazılmalıdır. Şeklinde çok önemli konuların aydınlanmasına büyük katkı sağlamıştır.

Bunların dışında ayrıca Türkiye'de İslam Bilim Tarihi alanında çığır aşmış olan Sezgin, İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı'nın kurulmasını ve İstanbul'da İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nin açılmasını sağlamıştır.

1. Halife Me'mun'un Dünya Haritası

Sezgin'in en büyük keşfi halife Me'mun'un zamanının coğrafyacılarına yaptırdığı dünya haritasıdır. Kendisi bu haritanın bulunuşu ve etkileri konusunda şunları söylemektedir "Halife Me'mûn, 70 kadar bilgini bir dünya haritası yapmak ve bir coğrafya kitabı yazmakla ödevlendirdi. Tabiatıyla onlar her şeyden önce bilinen Marinos'un haritası ve Batlamyus'un coğrafyasına dayanmak zorunda idiler. Tabiatı ile bir kuşak boyunca başarabilecekleri doğrultmanın ve yeniliklerin bir sınırı vardı. Onların bundan 20 yıl önce Topkapı Sarayı'nda bulduğum dünya haritası coğrafya tarihi

¹ Bu Makale 28.12.2013 tarihinde yazılmıştır.

² Araştırmacı, Tarihçi, Yazar, www.zafersen.com, zafer@zafersen.com

³ 1924 Bitlis doğumlu. Uluslararası birçok üyeliği ve Ödülleri mevcuttur. İslâm Bilim Tarihi Alanında Ciltlerce eseri mevcuttur. Dünyada bu konu alanında otorite sayılmakta ve takdir görmektedir.2013 yılı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülleri ,İslam Bilim ve Teknoloji tarihi alanında yaptığı değerli çalışmaları için kendisine verilmiştir.

üzerindeki düşünceleri büyük çapta düzeltmeye zorluyor. Bunu sadece Batlamyus'un adını taşıyan haritayla karşılaştırmak yeter. Mesela, Me'mûn haritasında Atlas ve Hint okyanusları Batlamyus'taki içdeniz hâlimden kurtulmuş, karaları kuşatan gerçek sekli bulmuşlardı.”

Sezgin bir başka yerde bu harita ve hikâyesi ile ilgili su bilgileri vermektedir:“el-Me'mun, bir dünya haritası ve bölgesel haritalar içeren coğrafya eseri meydana getirilmesine karar verdi ve bir grup bilgini bu iş için görevlendirdi. Anlaşılacağı üzere, bu bilginler ilk olarak, bir coğrafya kitabı olmaktan ziyade kartografik bir giriş niteliğindeki Ptoleme Coğrafyası'nı temel aldılar. Bu Ptoleme Coğrafyası yaklaşık 8000 yerin koordinatlarını içermekteydi ve bunlar, çok azı müstesna, astronomik ölçümler yoluyla ulaşılmış veriler değildi. Bu koordinatlar Marinus'un coğrafya ve haritalarından elde edilmiş ve biraz daha geliştirilmişti. El-Me'mun'un coğrafyacılığı tarafından çizilmiş olan ve günümüzden yaklaşık yirmi yıl önce keşfedilen dünya haritası, bölgesel haritalar ve de bunların koordinatlarını toplayan kitap, kartoğrafya tarihi için çok yeni bir ufuk açmaktadır. Yine de tarihinin bununla ön yargısız bir şekilde değerlendirmeye hazır olup olmadığı sorulmalıdır.”

Bir başka yerde “Arap-İslam kültürünün evrensel bilimler tarihindeki konumuna ilişkin bu genel girişte ben, temel düşüncemi ve konuya ilişkin yıllar boyu süren uğraşım sonucunda elde ettiğim kanaatimi dile getirmek istiyorum.” diyerek söze başlayan Sezgin Bu haritanın önemi ve tarihsel süreci ile ilgili bir başka yerde yeni bilgiler vermekte ve çağımız kartoğrafyacılığının ve coğrafyacılığının özellikle İslam bilim tarihiyle ilgili yanlış kanaatler besleyenlerinin tepkilerinin nasıl olacağı ve olması gerektiği ile ilgili konuşarak kartoğrafya tarihinde bazı şahsiyetlere atfedilen olağanüstü büyük başarıların altında halife me'mun haritasının olduğunu vurgulamakta ve şöyle demektedir:

“Halife el-Me'mun tarafından görevlendirilen astronom ve coğrafyacılığın gayretlerine kadar büyük olursa olsun, başarıları sınırsız olmamıştır. Bu durum onların Yunan öncülleri için geçerli olduğu gibi, Avrupa'daki ardılları için de geçerliydi. Naif ve zorlamayla ortaya çıkan harita tarihçiliği bakış açısına artık kendimizi teslim edemeyiz.

Bu bakış açısına göre, 14. yüzyılın başında Giovanni Carignano gibi bir rahibin, ikamet ettiği yer Cenova'da sadece kendisine ulaşan haberlere dayanarak, Akdeniz, Karadeniz, Hazar Denizi ve Anadolu'yu, oralarda bulunmaksızın ve nesiller boyunca aktararak kazanılan haritaları ve kayıtları kullanmaksızın, gerçeğine çok yakın tasvir eden bir dünya haritası yapabilecek durumdaymış. Bu bakış açısına bir başka örnek de şudur: 1724 yılında Guillaume Delisle Paris'teki atölyesinde oturarak, yüzlerce yeri koordinatlarıyla, denizleri ve gölleri sahilleriyle, devletleri sınırlarıyla ve ırmakları yataklarıyla birlikte hemen hemen mükemmelliğe ulaşır derecede, Doğu Anadolu ve Kafkasya'yı da içeren bir İran haritasını o bölgede nesiller boyunca geliştirilen haritalar ve kendi diline yapılan çeviriler olmadan çizebilmiştir. Sunduğumuz bu realite temeline ve tarihsel verilere dayanarak görüyoruz ki el-Me'mun'un coğrafyacıları kendi öncülerinden aldıkları kartografik tasvirleri önemli ölçüde tashih etmişlerdir. Elde ettikleri bu ilerleme, Bizanslı bilgin Maximos Planudes'in Ptoleme coğrafyasının aktarılan bilgilerine dayanarak, 1300 yılında yeniden oluşturduğu dünya haritası sayesinde ölçülebilir. El-Memun tarafından görevlendirilmiş olan bilginler, o zamanın meskûn dünyasında hemen hemen merkez konumda olan Bağdat'tan hareketle, mümkün olabildiğince kendi gözlemlerine ve ölçümlerine dayanarak güney ve orta Asya, doğu ve kuzey Afrika'yı kavrama gibi bir avantaja sahiptiler. Bizim için el-Memun'un haritası birçok farklı sebepten ötürü çığır açıcı bir öneme sahiptir. Koordinat kitabına dayanarak yeniden oluşturulmuş haritayla birlikte bu harita, ana nüshanın artık aktarılamayacak olan bazı özellikleri 3./9. yüzyılın ilk çeyreğinde yeryüzünün kartografik tasvirinde ulaştıkları kazanımları yansıtmaktadır. Böylelikle hem Arap-İslam kültür çevresinde hem de Avrupa'da çok büyük etkilerde bulunan Bu harita, söz konusu gelişme hakkında hüküm verebilmek için bize sağlam bir temel sağlamaktadır. Bu harita, yer yüzünü tasvir etmedeki hayli gelişmiş formu bir yana, küresel projeksiyon, kartografik ölçekleri ve dağların perspektif tasviri gibi kartografik yardımcı araçlarıyla, bizim bu yardımcı araçların doğuş zamanını olabildiğince geriye doğru tarihleyerek düzeltmemize yardım etmektedir.”

2. Hadislerin Yazılı Kaynaklara Dayanması

Fuat Sezgin'in en önemli kesiflerinden biri de meşhur hadis külliyatlarındaki hadislerin temelini aslında şifahi sözlere değil yazılı kaynaklara dayandığıdır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi eserleri bölümünde verildiği için burada özet olarak bilgilendirme yapılacaktır. Kendisini bu konudaki keşfe götüren çalışma daha İstanbul'da iken hocası Helmut Ritter ile beraber yaptığı Mecaü'l-kur'an adlı tezdır. Bu tezin kaynaklarından Buhari'nin sahihi ile ilgilenmeye başlayınca Sezgin imam Buhari'nin sahihte mecaz'ül kuranın yazarı olan Muammer bin Müsenna ve kitabına atfen 'dedi', 'haber verdi' gibi ifadeleri görünce bu kesif yolculuğu başlamıştır. Sürecin sonunda yeni bir doktora tezi olan Buhari'nin kaynakları hakkında araştırmaları ortaya koyan Sezgin bu tezde hadislerin kaynaklarının sanıla gelenin aksine şifahi sözlere değil yazılı kaynaklara dayandığını ispatlamıştır. Kendisi konuyla ilgili şöyle demektedir: “('Mecazü'l-Kur'an tezini) hazırlarken, 'Mecazü'l-Kur'an'ın kaynaklarını araştırmaya başladım. Bu sırada da İbni hacer el askalani nin tehzip adlı eseriyle karşılaştım. Muammer bin Müsemmayı, Buhari'nin, kitabında Muammer diye zikrettiğini öğrendim; “ Buhari'nin ne alakası var bu kitapla?” dedim.” “Buhari'nin kitabının sekiz büyük bölümü vardır, bir kısmı tefsirdir. Buhari'nin kitabına baktım, “kale: Muammer” diye (yani muammer dedi ki) alıntılar yapıyor. Bunu okuyunca baktım ki Buhari 'Mecazü'l-Kur'an'dan da cümleler iktibas ediyor. Yani bir hadis kitabında, bir filoloji kitabından lanma uzun uzun cümleler var. Hatta yer yer, aşağı yukarı, kitabı ihtisar etmiş. Bu durum, bütün hadisler hakkındaki tasavvurumu allak bullak etti. Bunun üzerine karar verdim, tezi bitirince Buhari'ye bakacaktım: acaba Buhari ara sıra da olsa yazılı kaynak kullandı mı? Böylece Buhari çalışması başlamış oldu.”

3. Matematiksel Coğrafyanın Müslümanlara Aidiyeti

Sezgin hayatının neredeyse son 15 yılını matematiksel coğrafya ve kartografya alanındaki çalışmalarına ayırmıştır. Konuyla ilgili Arap-İslam bilimleri tarihi kitabının son 4 cildi bu konuya hasredilmiştir. Sezgin bu konuda adeta dünyada otorite konumuna yükselmiştir. Yaptığı çalışmalar sonucunda Sezgin matematiksel coğrafya ve kartografyanın çok büyük bir bölümünün ve kurucularının Müslümanlar olduğunu ispatlamıştır. Kendisi bu ilimlen % 80'inin Müslümanlara ait olduğunu söylemektedir. Modern coğrafyacıların İslam alimlerinin seviyesine ancak 20. yy da ulaşabildiklerini

de söyleyen Sezgin Portekizlilerin dünya keşif seferleri adıyla meşhur yolculukları konusunda ise çok ciddi olarak onların hiçbir şey bulmadıklarını iddia etmiş ve ispatlamıştır. Konuyla ilgili Sezgin'in sözleri şunlardır: "Pusulayı iptidai bir cisim olarak Çinlilerden öğrenip aldılar. Denizcilik biliminin iki temel prensibi vardır: Biri engin denizde büyük mesafeleri ölçebilmek. İkincisi bulunduğunuz noktayı tespit edebilmek. Bu ikisi Avrupa'da ancak 20. yüzyılın ilk yarısında mümkün olabildi.

Müslümanlar 15. yüzyılda denizcilik ilminin bu iki temelini kurmuşlardı. Afrika ile Sumatra arasındaki mesafeyi 20 ila 30 kilometre bir hata ile ölçebilmişlerdi. Bunun da ötesinde çok mühim olan bu ölçüler sayesinde Müslümanlar enlem boylam derecelerini gösteren ve bunlara dayanan dünyanın ilk haritalarını çizdiler. Bugün küçük tashihler dışında bu ölçüm ve haritaların doğru olduğunu görüyoruz. Onlar kuzey ve doğu ölçümlerini, kuzey ve güney ölçümlerini ve en zoru da ekvatora paralel ölçüleri yapabiliyorlardı. Avrupalılar Müslümanlardan ilk iki ölçümü öğrendi. Ancak trigonometri bilgileri yeterli olmadığı için ekvatora paralel ölçümlerin nasıl yapıldığını bir türlü anlayamadılar. Portekizliler esasında hiçbir şeyi keşfetmediler. İslam haritaları 15. asrın başlarında onlara ulaşmıştı. Bunu kendi tarih kitaplarından çıkarıyoruz. Hint Okyanusu kıyılarında çok miktarda altın, halı ve baharat olduğunu biliyorlardı. Baharat etlerin kokmamasını sağladığından Avrupa için mühimdi. Hint Okyanusu'na denizden ulaşmaya çalışıyorlardı. Ama Portekizlilerden evvel bu yol Müslümanlar tarafından kullanılıyordu. Portekizlilerin modern denizcilik biliminin kurucusu olduğu bilgisinin yanlışlığını ispat ettim. Onu İslam İlimleri Tarihi'nin 11. cildinde bulabilirsiniz. Müslümanlar Afrika'nın güneyindeki yolu kullanarak 9. yüzyılda Çin ile ticaret yapıyorlardı. Hint Okyanusu 15. asırda Müslümanların elinde bir İslam gölü gibiydi. Hindistan ve Java, Müslümanların elindeydi. Ummanlı denizciler Ibn-i Macit ve Süleyman el Mehri 15. asrın matematikten astronomiye her ilmi bilen filozof iki denizcisiydi."

4. Amerika'nın Müslümanlar Tarafından Keşfi

Amerika kıtasının Avrupalılardan önce diğer milletler tarafından ve özellikle Müslümanlar tarafından keşfedildiğine dair birçok iddia halk arasında ve

akademisyenler arasında dolaşmakta ve konuyla ilgili bazı çalışmalarda bulunmaktadır. Ancak Fuat Sezgin matematiksel coğrafya, kartografya ve denizcilik bilimlerindeki bilgilerine dayanarak bu meselenin iddia veya bir teori olmaktan çıkıp ispatlanmış bir realite olduğunu ortaya koymuştur. Kendisi bu konuya dair geniş ve haritalarla desteklenmiş bir makale kaleme almıştır. Ayrıca İslam da bilim ve teknik adlı eserinde de konuya geniş yer ayırmıştır. Birçok konuşmasında da konuyla ilgili bilgilere yer vermektedir.

Bir röportajında Sezgin konuyla ilgili şöyle demektedir: "Dördüncü cilde, bilimler dünyasına sunduğum önemli bir sonuç vardır. O da, Amerika kıtasının, Müslümanlar tarafından keşfedilmiş olması. Müslümanlar tarafından Dünya haritasının yapıldığı ve bu haritaya dayanarak Christophe Colomb'un, Amerika'ya değil, Asya'ya ulaşmak istediği gerçeğine ulaştım." Bu konuya hasredilmiş makalesinde ise Sezgin su bilgileri özet ve sonuç mahiyetinde dile getirmektedir: "İnsanların sonradan Amerika diye adlandırılan kıtaya ulaşmaları 3 aşamada oldu:

1.İnsanlar eski dünyadan başlangıcı bilinmeyen bir çağdan beri zaman zaman tesadüflerle okyanusun içindeki büyük kara parçasına ulaştılar. Bu günümüzde kabul edilen bir gerçek.

2.Müslümanlar en geç 10. yüzyılın ilk yarısından itibaren İberik yarımadasından ve Batı Afrika sahillerinden sayısını bilemeyeceğimiz defalar okyanusun karşı sahiline batıya yelkenleyerek ulaşmaya çalıştılar. Onlar aynı sahillere Afrika'nın güneyinden 9. yüzyıldan beri ulaşabiliyorlardı. Müslümanların, okyanustan batıya doğru yaptıkları teşebbüslerinde bizim için bilinmeyen bir tarihten itibaren, ama en geç 15. yüzyılın başında, büyük kara parçasına ulaşmış ve dönmüş olmaları ve bunu çok defa tekrar etmiş olmaları lazım. Onlar, 9. yüzyıldan itibaren matematik, coğrafya ve kartografyayı, geçen 800 yıl boyunca geliştiren bir kültür dünyasının mensupları olarak, Batı Atlantığın ve sahillerinin büyük bir kısmının haritalarını yaptılar. 16. yüzyıldan itibaren bilimlerin diğer dallarında olduğu gibi onların bu alanlarda da lider konumlarını kaybetmeleri ve yerlerini başkalarına bırakmaları tarihi bir kader olmuştur.

3.Nasıl Bartolomeo Diaz ve Vasco da Gama, müslümanların haritaları ile Ümit Burnu'na ve Hint Okyanusu'na yönelmiş idilerse, Kolomb ve Portekizli gemiciler, bu

arada Macellan, Amerika'ya ellerine geçen İslam dünyasının haritalarıyla ulaştılar. Ne eski Portekizliler ne de İspanyollar bu gerçeği saklıyorlardı. Onlar Müslüman öncülerinden üstlendikleri işi büyük bir çalışkanlık ve gayretle geliştirdiler. Yeni bir kıtanın varlığının insanlığın bilgisine sunulmasını onlara borçluyuz.”

Bir başka röportajında ise Sezgin konuyla ilgili olarak sorulan soruya şöyle cevap vermektedir: “Amerika'nın Müslümanlar tarafından Kristof Kolomb'dan önce keşfedildiğini bilimsel olarak ortaya koydunuz. Kısaca anlatabilir misiniz? Müslümanların amacı Avrupa'nın batısından Asya'nın doğusuna ulaşmaktı. Ki onlar dünyanın yuvarlak olduğunu biliyorlardı. Evvela Müslümanlar 8. asrın sonunda biliyorlardı ki dünya yuvarlaktır. Halife Me'mun zamanında ekvatorun uzunluğunu ölçmeye çalıştılar ve aşağı yukarı ekvatorun 40.000 km. olduğunu tespit ettiler ve bugün bildiğimiz ekvatorun uzunluğu Halife Me'mun'un coğrafyacılarının buldukları neticeye dayanıyor. Onlar su halde Avrupa ile Asya arasındaki okyanus üzerindeki mesafenin ne kadar uzun olduğunu biliyorlardı. Yaklaşık 25.000 km. filan, derece olarak da 200 derece civarında filan. Buna rağmen 10. yüzyılda Avrupa'nın batısından Asya'nın doğusuna ulaşmaya güç yetireceklerdi. Bu hususta Mesudî adındaki büyük bir âlim; Mır'at az-Zaman –kaybolmuş olan- adlı kitapta “Bütün bu gayretlerin tarihini yazdım.” diyor bize kalmış olan bir kitabında. Bunu onlar yazıyorlar. Bakıyoruz, Müslümanlar normal gidiyorlar, bir muayyen yere ulaştıktan sonra dönen bir adamın ismini bile veriyorlar. Ondan sonra mütemadiyen Müslümanlar çalıştılar. Mühim olan budur. Asya ile Avrupa arasındaki mesafenin uzunluğunu tam bilerek Asya'ya ulaşma gayreti oluyor. Müslümanlar bunu bilerek 14. asra kadar muhtelif çıkışlar yaptılar. Bunun neticelerini çok iyi bilmiyoruz ama onların miladi 1420 senesinde bir Arap gemisinin Afrika'nın kıyılarını dolaşarak bugünkü Amerika dediğimiz kara kütesinin doğusuna ulaştığını sadece İtalyan haritasının notlarından buluyoruz. Oraya ulaştılar. Bir de Kristof Kolomb'un kendisi zaten elinde bir haritayla gittiği görülüyor. Bu haritanın 1470–77 senesinde İtalya'dan Portekiz'e gönderilen bir harita olduğunu da biliyoruz. Mühim olan Cava diliyle yazılmış, Portekiz diline dahi çevrilmiş bir Brezilya haritası var. Cava dilinde 1511-12 senesinde çizilmiş bir harita var. Bu, Müslümanların yaptığı bir harita. Bu haritayı bugün modern bir haritayla yan yana bakınca enlem ve boylam dereceleri tasavvur edilemez bir derecede hakikate uygundur. Bunu İslâm Dünyası'ndan başka bu devirde yapacak başka bir kültür dünyası yok. Enlem-boylam derecelerini

ancak Müslümanlar hakikate yakın bir derecede ölçebiliyorlardı. Sonra Portekizlilerin kendileri bunun bir Müslüman haritası olduğunu kaydediyorlar. Daha birçok deliller var. Mühim olan onların navigasyon, denizcilik üssü, uzun okyanus mesafelerini ölçebilme metotları, imkânları... Onları çok iyi biliyoruz kalmış olan kitaplarından. Onları insan tanıdıktan sonra Amerika'nın keşfedilmesinin normal bir şey olduğunu artık kabul etmekte zorluk çekmiyoruz. Müslümanlar Afrika'nın doğusuyla Sumatra'nın batısı arasındaki mesafeyi aşağı yukarı bugünkü hakikate uygun bir şekilde 15. asırda ölçebiliyorlardı. Onların metotlarını biliyoruz.”

5. El-Cezeri'nin Kitabı

Fuat Sezgin'in bir diğer önemli buluşu ise Ebu el-Izz Ismail Ibn er -Rezzaz el cezeri'nin (yaklaşık 600/1203 yılında kaleme aldığı) 'el-Cami beyn el-İlm ve-el-Amel en-Nafi fi maat el- iye'l isimli eseridir. Bu eser ve kesif de yine diğer buluşları gibi ciddi bir ehemmiyete sahiptir ve dünya ilim tarihçileri arasında tartışmalara vesile olmuştur. Sezgin bu kitap hakkında su bilgileri vermektedir: “Daha önce tanınmayan Ibn er-Rezzaz el-Cezeri tarafından Amid [Diyarbakır] prensi Nasireddin Mahmud b. Muhammed b. araarslan'ın istegi üzerine yazılmaya başlanan ve onun sultan oluşundan iki yıl sonra tamamlanan kitaptır. Birçok nüshalarla ve renkli resimlerle donatılmış olarak günümüze ulasan bu eser, mekanik alanında yazmalarına kavuştuğumuz kitapların kuskusuz en güzelidir. «Ekinoksal ve temporal [gece ve gündüz esitliği ve gün uzunlukları esaslarına göre yapılan] saatler» ve «cisimleri doğal konumlarından başka cisimler aracılığıyla hareket ettiren makineler » yazarın kitabında ele aldığı konulardan bazılarıdır. O, en ince ayrıntılarına varıncaya kadar toplam 50 makine ve nesneyi bir mühendis bakış açısıyla tanıtmakta ve 50'sini tam ve yaklaşık 100'ünü detay resimlerle öylesine anlaşılır bir şekilde donatmaktadır ki, bunlar çok ciddi zorluklarla karşılaşmadan imal edilebilir. Haçlı savaşlarının halk arasındaki iletişimi ve İslam ülkeleri arasında kitap ve bilgi dolaşımını zorlaştırması gibi o dönemin hiç de uygun olmayan politik koşulları altında Anadolu'nun doğusunda ortaya çıkmış olan bu eserin, muhtemelen Arap-İslam teknolojisinin o zamanlar veya genel olarak ulaşılmış olduğu en son gelişim basamağını yansıtmış olması beklenemez. Burada söz konusu olan kitap, maharetli bir mühendisin yetenek ve anlayışı ölçüsünde, sahip olduğu bilgi

kaynakları temelinde ve içinde bulunduğu yaşam koşullarının gereksinimleri çerçevesinde oluşturabileceği bir çalışmanın ürünüdür. Mesela hidrolik cihazlardaki su durumunu düzenlemeye yarayan konik valf ilk olarak el-Cezeri'nin kitabında rastlanıyorsa, bu tek basına onu bu gerecin mucidi olarak görmemiz için yeterli sebep olamaz. Ayrıca belirtilmelidir ki, bu tarz valf Avrupa'da 18. yüzyıla kadar bilinmiyordu. Bunun bilgisinin Arap-İslam dünyasından mı Batı dünyasına geçtiğini, ya da Batı'da bunun bağımsız olarak oluştuğunu bilmemekteyiz.”

Sezgin El-cezeri'nin kitabındaki bütün aletlerin ve makinelerin mucidi olmasa bile o dönemdeki teknik seviyenin habercisi olması bakımından önemine işaret ederek verdiği bilgilere şöyle devam etmektedir:“el-Cezeri'nin kitabındaki kendi yaratıcılık payına gelince: Arap-İslam kültürünün teknoloji tarihi araştırmaları kesin ve sağlam bir zemine oturmadıkça ve genel bilim tarihi çerçevesindeki yeri tatmin edici bir şekilde açıklanmadıkça biz, eserinde tanıttığı buluşların bazılarının onun buluşları olduğuna dair sadece tahminde bulunabiliriz. Tek bir şey kesin olarak söylenebilir ki, bu eser kültürel ve bilimsel açıdan ulaşılan yüksek seviyenin tarihsel bir tanığıdır. Araçlar ve cihazlar ile bunların imali ve kullanılan malzemeler hakkında bu eserden yeni bilgiler öğrenmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında kitap, her ne kadar bütün İslam dünyasında ulaşılan teknoloji seviyesini ortaya koymakta muhtemelen temsil niteliği taşımıyorsa da, genel bilim tarihini anlamada çok önemli katkılar sağlamaktadır. Bu kitapta tanıtılan bazı araçlar, daha sonraları Avrupa'da araç ve gereçler hakkında yazılmış kitaplarda tanıtılan araçlarla yakınlık göstermektedir; bununla birlikte doğrudan bir bağlantı yokmuş gibi görünüyor.”

KAYNAKLAR

Kitaplar

Karlığa,Bekir *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul, Litera yayınları,

2001

Sezgin,Fuad *Buharinin Kaynakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İsam Kütüphanesi, İstanbul

Yılmaz,İrfan *Yitik Hazinenin Kaşifi: Fuat Sezgin*, 1.Baskım, Yitik Hazine yayımları, İzmir, 2009

Hamidullah,Muhammed, *Amerika'yı Kim Kesketti?*

Korkmaz,Tayfur, *20.yy. İslam Bilim Tarihi Çalışmaları George Sarton ve Fuat Sezgin Örneği*, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, İstanbul ,2009

Sürelı Yayınlar Makaleler

Sezgin, Fuat. *“Kim Demis İslam Büyük Bir Medeniyet Degil Diye?” Zaman gazetesi yorum sayfası*, 30 Temmuz 2005

Sezgin, Fuat. *Amerikanın Müslümanlar Tarafından Kristof Kolomb Öncesi Kesfi*, 28Temmuz 2006 İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazaga Yerleskesi, 14.04.2006 (konferans)

Sezgin, Fuat. *Bati, Varlığını Müslümanlara Borçludur*. (Malezya teknik üniversitesi fahri doktora konusması özeti) Zaman Gazetesi, 31 Ocak 2007

Sezgin, Fuat. *İslam Kültür Dünyasının İlimler Tarihindeki Yeri*, İslamiyat Dergisi, Cilt.7, Sayı 2. S.413- 422, Nisan-Haziran 2004

Sezgin, Fuat. *İslam Medeniyetinin Duraklama Sebepleri*, Hadis Tetkikleri Dergisi, S.205- 211

Sezgin, Fuat. *İslam Tarihinde Rivayetlerin Degeri*, 5. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, S. 243- 252, 9. Seri, 1960

Sezgin, Fuat. *İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti*, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Cilt. 2, S. 19- 35, 1957

Sezgin, Fuat. *Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri*, Bilim ve Sanat Dergisi, Cilt 1:3, Sene 1985, S.203-217